

“Una agricultura no és sostenible si no resulta econòmicament acceptable per als camperols”

Inés Mínguez

Catedràtica de Producció Vegetal: Fitotècnia de la Universitat Politècnica de Madrid.

Per Margarita Ruiz-Ramos

Què s'entén per agricultura sostenible? Inclou la sostenibilitat econòmica?

Per a ser sostenible, l'agricultura, a més d'ecològicament plausible, ha de ser prou productiva per a qui la practica, la qual cosa implica mantenir la base dels recursos i preservar una superfície proporcionada de terreny per a altres usos i valors. No és sostenible si no és econòmicament acceptable per als agricultors. La sostenibilitat inclou, així, la dimensió d'una productivitat adequada.

És encertada la visió més generalitzada?

La gran diversitat en els punts de vista sobre en què pot consistir l'agricultura sostenible fa que sigui complicat el tema. L'agricultura sostenible ha de tenir en compte els aspectes socials, ecològics i econòmics però, no obstant, molts protagonistes dels debats o certs sectors d'opinió volen trobar solucions o definicions més simples que els porten a renunciar als enfocaments científics.

És necessàriament orgànica o biològica?

Això és fals. És important promoure i incorporar els processos biològics en agricultura, però això no és incompatible amb enfocaments científics ni amb les diverses entrades, com es planteja en “l'agricultura integrada”. Un punt important que moltes vegades s'oblida o no s'entén és que els mètodes orgànics no són suficients per a alimentar una població actual de 6.000 milions d'habitants que va camí dels 9.000 milions. El repte de l'agricultura és alimentar als 9.000 milions deixant prou superfície per a la resta dels ecosistemes, per a la naturalesa. Això només es pot fer amb alta productivitat que, per la seva part, requereix els millors mètodes científics i amb entrades per a reemplaçar el que l'agricultura extreu inevitablement.

L'International Food Policy Research Institute (IFPRI) considera que l'Excés de fertilització no és problema en els països pobres, ja que és poc freqüent; la reducció de fertilitzants s'acostuma a associar a una agricultura més sostenible. Què opina d'això?

Els excessos en la fertilització constitueixen un fracàs per a molts agricultors, però això no és exclusiu dels països desenvolupats. És el resultat del baix cost dels fertilitzants, de la ignorància, o bé de les dificultats en el maneig dels cultius, per exemple les associades a les condicions atmosfèriques. L'excés en les aplicacions passa tant amb fertilitzants

químics com amb orgànics. És poc probable, en efecte, que agricultors pobres afegeixin fertilitzants en excés; el seu problema és més aviat agregar quantitats molt insuficients, fins i tot no afegir, per la falta de disponibilitat o pel seu cost en relació amb la seva rendibilitat.

Creu que les propostes de l'agricultura sostenible són enteses per les ONG que fomenten la seva aplicació?

Moltes ONG presenten enfocaments dogmàtics davant del desenvolupament agrari, sovint, per exemple, insistint en alguna versió de l'agricultura orgànica o biològica ('ecològica' segons la denominació del Ministeri d'Agricultura). Existeix també la tendència a rebutjar enfocaments que es recolzen en l'ús de fertilitzants químics, ús de fitosanitaris, o varietats cultivades millorades amb la idea o creença que el seu treball és mantenir mètodes tradicionals.

Pot practicar-se una agricultura sostenible on no es disposa de mitjans tècnics per a analitzar els inputs disponibles i les condicions del sistema de cultiu, com a comunitats rurals de països en vies de desenvolupament? Quin és el llindar tecnològic requerit?

Un punt clau aquí és el maneig del sòl. L'única forma de mantenir aquest recurs base sense coneixements tècnics o entrades és treballar en sòls amb bona estructura, poc degradables, acceptant baixos rendiments perquè sigui possible que els processos naturals mantinguin el mateix nivell de fertilitat. Això era la base de l'agricultura de tala i crema (*slash-burn agriculture*). Mentre el cicle de rotació era prou llarg, aquest sistema va poder proveir d'aliment a petites poblacions, la qual cosa es converteix en impossible a mesura que s'incrementen la densitat de població i la demanda d'aliments, el cicle rotatiu s'escurça i els agricultors busquen majors rendiments per a obtenir beneficis.

El futur i l'evolució d'aquests agricultors s'encamina cap a la situació dels agricultors dels països desenvolupats: una agricultura tecnològica, prou productiva com per a alimentar la població i mantenir un desenvolupament social i econòmic que pugui alliberar gent del treball agrícola per a desenvolupar altres activitats econòmiques i culturals. Incrementar els rendiments de l'agricultura de subsistència no és prou, només condueix a mantenir un nombre més gran d'agricultors en la mateixa situació, produeix una major pressió i demanda ambiental sense les necessàries entrades de reposició.

Hi ha algun indicador o metodologia senzilla perquè les comunitats d'aquest tipus, els tècnics i les organitzacions de suport avaluin si l'agricultura que practiquen és sostenible?

En comunitats sense accés a la tecnologia es pot considerar que, si el sistema manté al llarg del temps els rendiments adequats, és sostenible. Aquesta senzilla definició assegura la conservació del recurs sòl i les necessitats dels agricultors. És un indicador necessari, però no suficient en el moment en què es vulgui incrementar la producció i la rendibilitat.

Els tècnics o les organitzacions de suport que pretenguin avaluar si un sistema és sostenible han d'aportar coneixements agronòmics, econòmics i socials, a més de formació en el tema. Insisteixo en el que he dit abans: la simplificació a què es tendeix ja ha generat perjudicis no sols en països en vies de desenvolupament.

L'extensió d'aquest tipus d'agricultura seria determinant o, almenys, influiria significativament en la seguretat alimentària en el futur, en el terme d'aquest segle?

L'aplicació d'una agricultura integrada, junt amb “Bones Pràctiques Agrícoles” (Good Agricultural Practices, GAP segons la FAO), pot assegurar el subministrament per a 9 mil milions d'habitants. Un retorn a les pràctiques d'agricultura orgànica no ho aconseguiria i seria necessari cultivar tota la superfície disponible del planeta.

Quins són els trets comuns i les diferències principals de l'agricultura sostenible de les grans regions agrícoles del món?

El tret comú de tots els tipus d'agricultura és modificar l'ambient natural, extraure i exportar fertilitat, i una productivitat subjecta a la competència d'altres organismes (males herbes, plagues i malalties). En països desenvolupats els alts rendiments es poden mantenir amb fertilitzants (orgànics o inorgànics) i amb programes de control de males herbes, plagues o malalties que inclouen molts d'ells tractaments químics. Aquests tractaments no estan disponibles per als agricultors sense recursos dels països en vies de desenvolupament, per la qual cosa els rendiments es mantenen baixos en funció de la recuperació del sòl.

Ja que ha tingut oportunitat de visitar moltes d'aquestes regions agrícoles, pot posar alguns exemples de sistemes sostenibles?

A Nova Guinea, Brasil i algunes parts d'Àfrica existeixen encara exemples de sistemes de tala i crema que persisteixen després de segles. Se'ls pot considerar sostenibles, si bé no garanteixen nivells de vida que anomenaríem acceptables.

Un aspecte important dels sistemes sostenibles moderns és que evolucionen en resposta als canvis, siguin externs (econòmics i climàtics) o interns (ajustos a la fertilitat i competència amb males herbes, malalties o plagues). Hi ha molts exemples de sistemes en què s'ha evolucionat en les pràctiques de cultiu i en l'espècie cultivada a mesura que els mercats i la tecnologia proveïen de noves vies per a realitzar millor antigues tasques, o de la inclusió de noves activitats.

La meua recent experiència al sud d'Austràlia m'ha subministrat un dels exemples més interessants, entre altres raons, per pertànyer a una agricultura no subvencionada. Són els antics sistemes de “*ley-farming*” que en el seu inici eren sistemes sostenibles ideals. Es van desenvolupar a partir de les tècniques de “año y vez” (guaret i blat), extractives nets de nutrients, introduint armenteres en la rotació. L'aplicació de baixes dosis de P (fòsfor) i encara menors de micronutrients per a compensar la baixa fertilitat del sòl i la introducció de lleguminoses farratgeres van permetre la producció d'oví per a carn i llana, i fixava N (nitrogen) per als següents cultius de blat. El sistema era una successió de fases d'acumulació de N i fases d'utilització (i exportació). La producció tant de blat com d'oví eren econòmicament rendibles fins que els preus de la llana van caure en picat i els agricultors van evolucionar a sistemes més intensius, utilitzant fertilitzant nitrogenat i diversificant les espècies cultivades a la recerca de nous mercats. I aquest sistema agrari continuarà evolucionant incorporant noves tecnologies i apuntant a nous mercats. En l'actualitat, la sostenibilitat dels sistemes està lligada a la seva evolució i a la tecnologia.